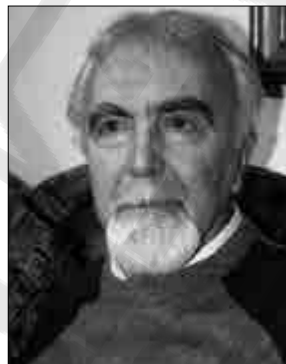

ION LAZU

Memorialul scriitorilor încarcerați sub regimul comunist

Această criză în care ne-am împotmolit parcă fără scăpare — dacă nu cumva e doar „o frază de dâșii inventată / ca cu a ei putere să vă aplece-n jug“ (Eminescu), oricum, ea „a ucis orice...“ (Labiș) sperantă că intențiile noastre vor ajunge la scadența dorită. Dar să trec la obiect: La sfârșitul lui ianuarie 2008 Uniunea Scriitorilor și-a însușit cu mult interes proiectul cultural inițiat de subsemnatul cu privire la ridicarea unui monument pentru pomenirea scriitorilor români încarcerați sub regimul comunist. De ce anume eu? De ce nu altul? Fiindcă, nu-i așa? ideea plutea în aer. Răspunsul e în ordinea firescului: pentru că tot eu avusesem cu doi ani înainte inițiativa altui proiect: Plăci memoriale pentru marii scriitori dispăruți. O idee decurgând din altă idee, cum se mai întâmplă... Pătruns de convingerea că lucrarea trebuie ridicată cât mai curând, nu m-am mulțumit cu faptul că propunerea mea a fost acceptată, ci am trecut la acțiune. Însă destul de repede mi-am dat seama că nu există o situație cât de cât clară și la zi a scriitorilor ostracizați de regim. Să ne mirăm? O putem face, însă e neproductiv. În *Memoria* nr. 3 apăruse o primă listă, girată de Banu Rădulescu, el însuși „pătimaș”, completată în nr. 8 cu alte câteva nume, vreo 20, dintre naționalitățile conlocuitoare. Oricât ar părea de neverosimil, USR nu este în posesia unei astfel de liste, am aflat cu această ocazie că arhivele breslei noastre au ars la revoluție. Dacă nu pentru altceva, cred că merita să se producă o „bulibășeală” numai ca să dispară dovezile atâtor colaborări cu oblonita instituție, nu? CNSAS ne-a furnizat o listă a sa, de vreo 80 de nume. Doar atât? În

Ion Lazău s-a născut la 6 ianuarie 1940 în comuna Ciubârciu, județul Tighina (Basarabia). Pe linia mamei, I.L. se înrudește cu Ștefan Ciobanu, profesor de Istoria literaturii române vechi, director al Liceului real Al. Russo din Chișinău, unul dintre artizanii Unirii din 1918, ulterior ministrul Culturii și Cultelor. În martie 1944 familia scriitorului s-a refugiat din fața frontului, stabilindu-se în comuna Cireașov, jud. Olt. Școala primară în satul de adopțiune, clasele secundare la Școala Ionașcu din Slatina. Liceul Radu Greceanu din același oraș. În acelaș an devine student la Facultatea de

geologie-geografie a Universității București, pe care o absolvă în 1961, când devine geolog-prospector la o întreprindere de profil din capitală, de unde și iese la pensie, în 1999, după 38 de ani de activitate neîntreruptă, practic în toate regiunile țării. Nu a fost membru de partid și nu a avut funcții administrative. Naționalitate română. Din 1996, redactor șef la Ed. Vinea.

A publicat numeroase volume de proză, memorialistică, poezie, literatură pentru copii, traduceri etc.

Este membru al Uniunii Scriitorilor, al Asociației Ziariștilor, al Asociației Artiștilor Fotografi, al Asociației Culturale Franța-România, al ARVIS.

Este cetățean de onoare al municipiului Slatina.

Autor al Proiectului cultural Plăci memoriale pentru marii scriitori dispăruți și al Proiectului cultural Memorialul scriitorilor români încarcerați sub regimul comunist.

noaptea când îmi venise ideea acestui proiect, m-am ridicat din pat și am trecut pe hârtie, din memorie, cam tot vreo 80 de nume. Am extins cercetările: la AFDPR nu mi-au putut furniza date sigure, după aproape două decenii de agitație, lamentări și epuizante lupte intestinale, cei din staful asociației nu pot produce o listă a deținuților politici din vremea terorii, cu atât mai puțin una privindu-i anume pe scriitorii victimizați. Tocmai se răspândea în localul din str. Mântuleasa zvonul că li s-au promis câteva calculatoare. Atunci să vezi!

Am plecat cu un braț de cărți, pe care le-am și parcurs, în dorința de a recupera niște nume semnificative. Mi-am extins investigațiile la Biblioteca Academiei, am studiat *Enciclopedia exilului românesc*, de Florin Manolescu, multele volume ale lui Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței*, *Victimele terorii...* etc. Am chestionat cu perseverență câteva zeci de scriitori, cărturari, cercetători, intelectuali care ar fi putut ști date sigure despre scriitori arestați, torturați, închiși etc.; am lansat un apel prin poșta electronică spre toți cei care ar fi putut să refere cu privire la subiect. În tot acest timp, pe lângă informațiile propriu-zise, am receptat opinii disjuncte: acela a fost de dreapta, să nu se interpreteze..., acela a turnat (Caraion, dar și alții) și mai cu seamă această remarcă: acela nu e scriitor, acela e doar memorialist, să nu-i trecem pe listă chiar pe toți condeierii; cine va citi nume necunoscute va fi rău impresionat, nedumerit, poate chiar revoltat! Probabil în ideea păguboasă, necreștinească în esență, precum că numai dacă ești genial ai voie să suferi, să fii nedreptățit, să-ți pierzi viața dincolo de gratii; iar ceilalți, de ce-or fi suferit, pentru ce s-au chinuit, de ce au murit, bieți scriitori de mâna a doua?! (Însăăștia suntem: un popor de cârcotași... De parcă pe monumentul soldaților din comuna mea de adopțiune, căzuți în Primul Război Mondial, ar fi fost trecuți numai feciorii de frunte ai localității... iar nu toți cei care și-au dat viața pe front și ale căror nume poate le-au aflat consătenii abia când au fost inscripționate pe marmoră... ei fiind cunoscuți după porecle — „porecla în renume”, vorba poetului...).

Pentru eliminarea subiectivismelor, s-a constituit o comisie, am triat listele. Ne-am confruntat, am scos, am adăugat. Am convenit. În fine, aveam o primă listă,

postată și pe site-ul USR, cum se și cuvine, transparența fiind condiția de bază. S-a făcut un concurs de proiecte de monument; al meu, cel care însoțea proiectul, a părut prea simplu, mergând direct la esență și pe de altă parte mult prea ieftin, nu? A fost dat de-o parte, pentru un proiect de zece ori mai scump. Și iată că, în toiul luptelor pentru aprobări de la minister, de la Comisia de urbanism, de la..., a survenit Criza. Or, dincolo de spaimile noastre de toată mâna, Criza are marea însușire că le „rezolvă” pe toate. Caput! Nu sunt bani și gata! [Un motiv/ pretext este și acela că, amplasamentul monumentului fiind prevăzut în curtea USR — Calea Victoriei 115 —, iar edificiul respectiv este o „clădire de patrimoniu”, nu i se pot aduce modificări. De ce nu se acordă atunci un alt spațiu? Doar sunt destule parcuri, piețe, piațete în București! (*n.red.*)]

Păcat. Tocmai ajunsesem la niște concluzii extrem de dureroase. În vremea terorii au fost anchetați, arestați, închiși nu mai puțin de 400 scriitori. Una peste alta, cam o treime din numărul breslașilor de pe atunci. Se sparie gândul!, vorba cronicarului. Începând din 1947-48, dar și mai înainte, chiar din 1945 și mereu mai mulți după aceea, în valuri succesive, în funcție de strângerea șurubului, pușcăriile politice au fost supraîncărcate cu „spioni în slujba...”, cu „dușmani ai statului democrat popular”, cu inși care „uneltiseră împotriva ordinii de stat” etc.; or, asta a durat în toată perioada dejistă, deci până în 1964, când organismele internaționale ne-au obligat să abolim detenția politică. Au ieșit cei care au mai avut zile, supraviețuitorii. (Nu înseamnă că s-a renunțat la presiunea Securității, ea trebuia să întrețină teroarea, frica, să stăvilească orice tentativă de a spune adevărul adevărat, iar nu cel comandat de regim.)

Și acum, oricât de șocantă, statistica seacă a dezastrului gestionat de comuniști: dintre cei 400 scriitori închiși, nu mai puțin de 51 au murit în închisoare. Un număr de 28 au suferit două sau mai multe condamnări. Iar un număr de 59 dintre supraviețuitori au reușit să se pună la adăpost de „binefacerile” comunismului, plecând în exil... Unul scos prin intervenția președintelui Statelor Unite, altul răscumpărat, altul expulzat sau lăsat să plece la presiunea presei internaționale. Se cunosc exemplele. Dar nu este și exilul tot o crucificare? Din vina cui? Nu e în cauză tot regimul roșu?!

Dacă tot nu se mai ridică *Memorialul scriitorilor încarcerati*, la 20 de ani de la „încurcătura blestemată” din decembrie 89, măcar să le scriem numele aici, sfintite prin suprafirească suferință. Să începem, cum e drept, cu cei care s-au prăpădit în închisorile comuniste. Dar în ce ordine anume? (Dacă ar fi vorba despre glorie, nici nu s-ar mai pune problema unei ordini la vedere. Oricum, există și un alfabet al mafiilor, nu?) Însă fiind vorba despre cei morți în închisori, recurgem tot la democrația alfabetului nostru latin. Un rând despre fiecare dintre cei morți în detenție, de foame, de mizerie, de promiscuitate, de deznădejde mai ales și de frustrarea de a nu fi cu cei dragi... ar însemna deja 52 de rânduri. Prea mult și atâta?

Dinu Albulescu, cu cărți la BAR, traducător din Stendhal, Balzac, Verlaine,

Giraudoux, deținut între 1950 și 1953, când a decedat în închisoarea de la Tg. Ocna; **Ion Anestin**, grafician, gazetar, dramaturg, deținut încă din 1945 (pentru caricaturile fulminante la adresa soldatului sovietic — cu Armata roșie victorioasă nu-i de glumit!), mort în 1963 în închisoare (sunt într-adevăr 18 ani de detenție, sau greșesc eu socoteala?); **Radu Argeș**, scriitor, mort în închisoare, mai mult nu știu; **Edgar Balogh**, decedat la Gherla; **Nicolae Batzaria**, aromân de origine, naturalizat, inițiatorul primului ziar în aromână, mai cunoscut prin faimosul personaj Haplea, din scrierile pentru copii, sub pseudonimul Moș Nae, decedat în 1952 în lagărul de la Ghencea, la 78 de ani; **Gheorghe Brătianu**, marele istoric al neamului, 232 de titluri științifice, de consultat la BAR, mort în închisoarea de la Sighet, în 1953, chinuit și batjocorit de gardieni, care se amuzau obligându-l pe un Brătianu să sară ca broasca...; **Grigore Bugarin**, poet, mort în închisoare; **Miron Chiraleu**, s-a sinucis în 1956 în închisoare, l-au găsit spânzurat printre cazane, veste ce i-a îngrozit definitiv pe colegii lui de liceu Matei Călinescu și Ion Vianu; **Radu Cioculescu**, fișa lui de la BAR cuprinde zeci de titluri, fratele criticului literar **Șerban Cioculescu**, necedând până în ultima clipă, mort în 1961 la Rm. Sărat; **Al. Claudian**, căruia G. Călinescu îi consacră două coloane în *Istoria...* sa, mort la Poarta Albă în 1952, la doar 54 de ani; poetul **Radu Crișan**, mort la nici un an de la eliberare; **Mihai Curicheru**, mort în lagărul de la Igarca; sonetistul **Gh. A. Cuza**, mort la Aiud în 1950; **Mircea Damian**, mort la Văcărești în 1948 după doi ani de detenție, nu împlinise 50 de ani — i-am fixat o placă memorială în str. Biserica Enei nr. 14; poetul **N. Davidescu** (G.C. îi consacră aproape 4 pagini în *Istoria...*), fost președinte al Societății Scriitorilor, mort la Ocnele Mari (nume predestinat de închisoare) după 6 ani de detenție; **Ionel Dumitrescu**, ziarist care s-a sinucis în 1946; **Al. Filipașcu**, mort la Peninsula, în preajma Mării etern nepăsătoare; **Constantin Fortunescu**, mort la Gherla; **C. Gane**, deținut din 1949, mort la Aiud în 1962, după 13 ani mai lungi decât iadul; monseniorul **Vladimir Ghica**, diplomat, preot, scriitor, cu studii pe manuscrise vechi, citat în *Istoria* lui Călinescu, mort la Jilava în 1953 — aflat în proces de beatificare la Roma; **Anton Golopenția**, luat de pe stradă, așa că familia nu a știut niciodată unde a fost anchetat, molest, încarcerat, distrus fizic, desființat ca entitate umană. Pentru asta călăilor le-au fost de ajuns cele 19 luni de detenție — fără acuzație, fără judecată, fără condamnare... Fapt este că într-o zi din septembrie 1951 s-a prezentat un individ care nu și-a declinat numele și atribuțiile, a chemat-o jos pe soția savantului, i-a spus doar atât: „mergi la Morgă să-l ridici pe soțul dumitale“. Dna Golopenția s-a dus acolo, dar cu ce inimă?!, a recunoscut cu greu cadavrul, scheletic (se presupune că a fost vorba despre o tuberculoză galopantă), a plecat să achiziționeze un sicriu, când s-a întors, cadavrul dispăruse. Nu l-au mai putut găsi niciodată, deși soția a căutat la Institutul medico-legal, la disecții, la Facultatea de Medicină. *Acest stat criminal nu avea decât o idee: să-i facă să dispară (din viață dar și din moarte, din cimitire!) pe toți cei care reprezentau conștiința de sine a națiunii, pentru mai lesnicioasa ei*

aservire pe veci la colosul bolșevic. La 42 de ani, Anton Golopenția, cel mai destoinic discipol al lui Dimitrie Gusti, era considerat una dintre mințile strălucite ale țării, un savant care publicase deja 170 de lucrări științifice. Nu i-au dat nici cea mai mică șansă. Trebuia să dispară. Ca atâția alții. Nici astăzi familia nu știe unde îi odihnesc oasele. Poate la Jilava, poate la Rahova?

Un poet de mare succes, **Radu Demetrescu-Gyr**, care s-a implicat în mișcarea naționalistă și legionară, a fost deținut din 1945 până în 1956, re-arestat în 1958 și condamnat la moarte pentru a fi scris poezia *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, considerată dinamitardă, pedeapsă comutată în 20 ani de detenție. A continuat să compună, s-au aflat colegi de suferință, precum Grigore Caraza, care i-au memorat sute de poezii și le-au transmis pe cale orală celor care nu trebuiau să uite... **Constantin Hagea**, redactor la *Ardealul*, a murit în teribila închisoare de la Rm. Sărat în 1960. Poate dacă ar mai fi rezistat patru ani ar fi beneficiat de eliberarea din vara lui 64.

Iuliu Hossu, cel care la 1 decembrie 1918 a dat citire *Declarației de la Alba Iulia de Unire cu Țara*, iar apoi a înmănat-o regelui Ferdinand, a fost arestat încă din 1948 și condamnat la 20 de ani închisoare; autor de memorii, a rămas în continuare sub supravegherea „organelor” și a murit la Căldărușani, în 1970. **Ștefan Ionescu** a fost condamnat pentru a fi scris cartea *De la Petru cel Mare la Stalin* — ce-i va fi venit?!; a murit în închisoarea de la Jilava. **Dumitru Iov**, poet, nuvelist, cândva directorul Teatrului Național din Iași, închis în 1956, a decedat la Gherla în 1959. **Al. Lapedatu**, profesor universitar, scriitor, personalitate de prim plan a lumii intelectuale și științifice, președinte al Academiei, arestat în 1947, a trecut prin calvarul de la Sighet, împreună cu multe somități ale vremii, miniștri, generali, savanți, și a murit în 1950. **Ionel Lioveanu**, intelectual, om de condei, directorul *Dreptății*, a decedat în închisoare. Ziaristul **Grigore Malciu** a murit la Peninsula, una dintre „perlele” ghirlandei de lagăre de exterminare prin muncă (și înfometare) de la Canal. **Alex. D. Marcu**, intelectual de mare deschidere, traducător din Dante și Papini, a murit la Văcărești în 1955.

Cei care, în claustrarea-izolarea ermetică din pușcării (o singură carte poștală pe an — și nu parvenea decât dacă avea un conținut convenabil zbirilor; un capăt de creion era o erezie, plătită cu pedepse inimaginabile... aici da, sistemul carceral de la noi l-a depășit net pe cel sovietic, de la care se inspirase, rămâne un aspect de studiat pentru specialiști, deși în principiu e știut, ucenicul vrăjitor își întrece maestrul — de ce totuși la noi, românii?), cei care aflaseră de moartea lui Stalin în martie '53 și speraseră că va surveni o destindere, eliberarea deținuților politici, după ani grei de detenție, s-au înșelat amar, au plătit cu încă un deceniu de pușcărie sau cu viața. Poetul de mare succes **Vasile Militaru**, celebrul autor al romănței *A venit aseară mama*, dedicată lui George Enescu și cântată pe muzica compusă de acesta, deținător al premiului Academiei pentru *Divina zidire* (o scriere religioasă, nu-i așa, deci nocivă, opiu pentru popor!) a fost arestat, pe când avea deja 74 de ani, nu atât pentru

trecutul său pro-legionar, cât pentru că a refuzat să colaboreze cu regimul. L-au condamnat la 32 de ani, i-au incendiat manuscrisele, cărțile; urgisitul poet popular a murit în închisoarea de la Ocnele Mari, în 1959. La Aiud a murit preotul **Haralambie Pâslaru**. **Ion Pelivan**, unul dintre marii artizani ai Unirii cu Basarabia, remarcabil om politic și animator cultural, a murit la Sighet în 1954, la 78 de ani, înfometat, batjocorit, palmuit de gardieni, după patru ani în care familia nu a știut de el. **Dragoș Protopopescu**, profesor universitar, poet, critic literar, traducător, filosof, s-a sinucis în 1948, în semn de protest față de hărțuielile noului regim: înțelesese bine ce-l așteaptă! Scriitorul și gazetarul **Rapaport** a murit la Aiud în 1953. Academicianul **Radu R. Rosetti**, cel mai mare istoric militar al neamului, ministru al Educației naționale în 1941, a decedat la Văcărești în 1949, la 72 de ani. **Barbu Slătineanu**, din grupul Noica-Pillat, arestat a doua oară pentru refuzul de a colabora cu Securitatea, lipsit de asistența medicală minimă, mereu în pragul comei, nu a rezistat decât doi ani, murind de comă diabetică în arestul de la Văcărești. Scriitorul **Aurel State** nu a mai apucat să vadă lumina libertății. Un alt ostracizat al regimului, Remus Radina, a reușit să adune însemnările acestei conștiințe de neclintit într-o carte postumă: *Drumul crucii*. După 13 ani de detenție a murit în închisoarea de la Botoșani profesorul universitar **George Strat**.

Nu-i mai știm, din păcate, deși pe acea vreme erau floarea spiritualității românești. Însă în deceniile de dominație comunistă numele acestor spirite strălucite erau prohibite, simpla lor pronunțare te aducea automat pe listele negre ale „organelor”. O înaltă față bisericească, **Ioan Suciu**, a îngroșat numărul celor exterminați la Sighet, dându-și obștescul sfârșit după 5 ani de detenție, în 1953. În 1959 a murit, la Aiud, **Sandu Tudor**, gazetar, poet, monah, inițiatorul unei modalități minunate de rezistență la comunism prin rugăciunea inimii sub semnul *Rugului aprins* împreună cu Vasile Voiculescu, Ioan Străinul, Andrei Scrima, Sofian Baghiu. Arestat de mai multe ori, ultima oară în 1958, a murit de epuizare în 1962 și a fost aruncat în Râpa Robilor, fără cruce, fără mormânt. Eseistul **Mihai Rădulescu**, arestat cu grupul Noica-Pillat, se sinucide în închisoare. Probabil n-a vrut să cedeze, recte să-și trădeze prietenii... Dramaturgul și romancierul **Ion Vasilescu-Valjan**, închis la Jilava, în cumplitul Fort 13 Reduit, cu sănătate precară, om în vârstă, ochelarișt cu imense dioptrii, fără de care era pierdut, încât trebuia îngrijit ca un copil, a murit în 1960, după ani îndelungați de reclusiune, iar familiei nu i s-a spus unde a fost înhumat: la Jilava, la Văcărești? Nu s-a aflat nici până astăzi. La derută, *deținuții politici erau înhumați noaptea, în mare secret, ca nici urma să nu li se mai știe!* Și închei această listă tragică, fatalmente incompletă, amintindu-l pe **Ion Zurescu Fărcășanu**, care făcuse Canalul și a murit la Poarta Albă în 1954, după 3 ani de calvar.

Dar cei care, cu sănătatea deteriorată, cu nervii ținând de un fir de păr, au mai apucat să se târască afară, ca să-și dea duhul după câteva săptămâni, după câteva luni sau ani, pentru că trupul lor extenuat pierduse până și

instinctele de supraviețuire? Un **Constant Tonegaru**, de exemplu, mort la 3 luni după eliberare. Însă fapt e că „spionase” pentru inamicul englez, distribuind pachete cu ajutoare, alimente, medicamente...

Dar supraviețuitorii, după 5-10 ani de detenție, în regim de exterminare, după două sau mai multe condamnări? Întorși la familii care disperaseră, care se destrămaseră, care se ascunseseră în alte localități, sub alte nume? Niciodată reabilitați de regim, considerați în continuare niște paria, nevoiți să se angajeze în cele mai umile, degradante, istovitoare slujbe? Am întâlnit astfel de epave umane, veneau să se angajeze pe șantierele geologice, dar aflați în asemenea grad de deteriorare fizică încât, deși susțineau că au 54-56 ani și actele o dovedeau, nu le-ai fi dat mai puțin de 70. Foști profesori, ingineri, avocați, ofițeri, rămași sub supravegherea miliției, au fost nevoiți s-o ia „de la lopată”. De la deratizare. Fiecare cu povestea unei tragedii, însă despre care nu putea să spună un singur cuvânt, nici măcar celor din familie, căci semnaseră un angajament că nu vor destăinui absolut nimic din ce pățimiseră. (Unchiul meu își lua un scăunel și nu se desprindea de vatră, privea halucinat făcălețul cu care mama mesteca mămăliga în tuci, nu voia să piardă acest spectacol la sfârșitul căruia va avea mămăliga pe săturate...) *Aceste istorii oculte, trăite-murite în tăcere etanșă.* Să fi scris, careva dintre cei urgisiți, ceva despre această experiență crucială — fiind vorba tot despre o răstignire pe crucea durerii? Nicidecum, căci știau ce-i așteaptă. Și se miră unii: Dar acela este scriitor? Ce-a scris? Păi scrisese, înainte. Scrisul fiind în sine o mostră de libertate. (Sub dictatură scrii doar ce vor ei, iar nu ce vrei tu însuși!) Caută-i numele în *Istoria* lui Călinescu, îl vei găsi negreșit. Cu cărți, cu premii, cu recunoașterea talentului său. A harului.

Din start, am denumit proiectul meu *Memorialul scriitorilor încarcerați sub regimul comunist*. Și bănuind că se vor găsi cârtitori de serviciu, am precizat din prima frază: „avem de răspuns doar la două întrebări în legătură cu cei care merită să fie inscripționați: 1) au fost scriitori? 2) au fost încarcerați?” În ideea că în comunism, mai ales ca fost deținut politic, nu prea puteai face dovada talentului cu care te-a hărui Atotputernicul. Da, conced cârtitorii de profesie, a scris ceva, acum, după „evenimente”, însă numai memorii... Dar nu este și memorialistica o formă consacrată de literatură, care i-a făcut celebri pe atâția în lume? Oricum, comuniștii o considerau ca atare, drept care l-au arestat pe **Silviu Dan Costescu** pentru că deținea un manuscris anticomunist. Idem pe **Sergiu Aurel Marinescu**. Dar nu tot pentru a fi ținut un jurnal anticomunist a fost arestat, torturat și omorât în anul 1985 inginerul **Gh. Ursu**?! Nu era acesta un mesaj fără echivoc, pe cât de cumplit, că nu e de glumă cu călăii din Uranus? Oricum, prietenii lui Ursu au fost paralizați până într-atât că Nina Cassian, fostă poetă oficială, a cerut expatrierea.

Este în definitiv de conceput și de acceptat că scriitorii de mare talent, la nivel european, precum Ion Vinea*, Vasile Voiculescu, Vasile Băncilă*, Barbu Brezianu*, N. Balotă, Hans Bergel, Ion Caraion*, D. Caracostea*, Constantin

Ciopraga, Oskar Walter Cisek, Ovidiu Cotruș, Romulus Dianu*, Leonid Dimov*, Marcel Gafton*, Șt. Aug. Doinaș*, Silviu Dragomir, Anton Dumitriu, Zoltan Franyo, Paul Goma, Al. Ivasiuc*, Ion Lupaș (formidabilul istoric, autor a nu mai puțin de 155 de titluri), poetul și dramaturgul brașovean Darie Magheru, Petru Manoliu*, Adrian Marino, Pericle Martinescu*, Victor Valeriu Martinescu, Josef Meliusz, Ion Negoitescu*, Constantin Noica*, Petre Pandrea*, D.D. Panaitescu, Edgar Papu*, Ion Petrovici, Dinu Pillat*, Gr. T. Popa, Nicu Porsenna*, I. D. Sârbu, Nicolae Steinhardt*, Vladimir Streinu, Constant Tonegaru*, Petre Țuțea, Mihai Ursachi, Lucian Valea, Alice Voinescu*, Mircea Vulcănescu — poate cea mai luminată minte românească din secolul XX, și totodată un martir, care s-ar cuveni sanctificat fără întârziere — au trecut prin concasorul năclăit de sânge al închisorilor comuniste? Nu pot constitui aceste alese nume de adevărați scriitori o galerie demnă de marile culturi ale Europei? Este cineva care nu înțelege că e vorba despre scriitori de primă linie, care datorită vitregiilor vremii nu au reușit să dea adevărata măsură a înzestrării lor? Avem aici dimensiunile unui adevărat holocaust spiritual.

Revenind la chestiunea memorialisticii, ca rudă săracă a literaturii. Dar nu există la Uniunea Scriitorilor, pe lângă secțiile de poezie, de proză, dramaturgie și o secție de critică, istorie literară, memorialistică, eseistică? Nu este Nicolae Balotă un scriitor de primă mână, cu al său *Caiet albastru*? Toți sunt scriitori, indiferent de secție și toți sunt, prin har, diferiți de ne-scriitori, aceasta fiind ideea de bază. După ieșirea din ocnă, înțelegând fără echivoc adevărata cauză a nenorocirii lor, mulți s-au lepădat de scris ca de foc. Pentru că Securitatea-cenzura veghea neobosit. Dovada cea mai evidentă, imposibil de eludat, este că scriitorii care au reușit să emigreze au putut în libertate să facă dovada înzestrării lor. Wolf von Aichelburg a scris *Minciuna roșie*, asta spune ceva, nu? Dumitru Bacu, aromân prin naștere, a scris primul despre experimentul Pitești. Hans Bergel, din grupul tinerilor scriitori germani, deținut, deportat în Bărăgan, refugiat în Germania Federală, a reușit să-și facă auzit glasul, fie că mesajul lui a fost sau nu pe placul celor de acolo. Virgil Bulat a publicat *Mezopunct*. Nu altfel a procedat Nicholas Catanoy. C. Dumitrescu, închis la Baia Sprie, expulzat din țară, a scris *Cetatea totală*. Adriana Georgescu a publicat volumul de memorii *La început a fost sfârșitul*; asemenea au făcut Sergiu Grossu în numeroasele sale scrieri de ficțiune sau memorialistice, Nicole Valéry Grossu (*Fii binecuvântată, închisoare!*); Cicerone Ionițoiu, despre care deja am referit, Nicolae Lupan: *Plânsul Basarabiei*; Ion Omescu, cu două detenții, care la Paris a luat premiul Academiei Franceze pentru eseurile și traducerile din Shakespeare; Doru Novacovici, fugit în 1979, cu ale sale amintiri:

* Scriitori, din lista celor peste 200 cărora le-am pus placă memorială în ultimii doi ani, în cadrul proiectului amintit; ceilalți aveau deja placă memorială sau de ei se vor ocupa Filialele US din provincie.

În România după gratii (ca să nu existe nicio confuzie); Remus Radina: romanul incendiar *Testamentul din Morgă*; Maier Rudich, emigrat, devenit scriitor de primă linie în Israel; Sanda Stolojan, poetă, eseistă, traducătoare, exilată în 1961, mai exact spus: răscumpărată de cei din străinătate — cum a fost și cazul Hertei Müller, din grupul lui Hans Bergel și Richard Wagner, răscumpărată cu 8000 de mărci, câștigătoarea Nobelului din acest an de grație 2009. Marin Tarangul, cu 3 ani de detenție politică, la vremea studenției, care s-a afirmat apoi la Paris; Richard Wurmbbrand, care a pățimit crunt în închisorile comuniste și care, scăpat din România ca prin minune, a cucerit faima și aprecierea internațională..., Zahu Pană, care a scos antologii ale poeziei carcerale. Câți alții...

Și acum o întrebare, la limită: Care ar fi fost soarta unor scriitori precum Cioran, Eliade, Gheorghiu, Baci, Ciorănescu, Vintilă Horia etc. etc. dacă ei ar fi avut ghinionul să fie surprinși de Armata roșie în România, la 23 august 1944? Ce s-ar fi ales de viața lor ca atare? Dar de cariera lor internațională? De opera lor de celebritate mondială? S-ar mai fi știut ceva despre ei, cât de cât? Mi-e teamă că nu, deloc, deloc. Aceasta ar fi grila prin care trebuie privite lucrurile.

Te întrebi de ce cei din Apus nu au reacționat simpatetic la toate aceste mărturii „crude și insolite”? Au reacționat la cărțile lui Soljenitîn, deci abia la sfârșitul anilor '60. Nu venise timpul? Nu voiau să recunoască obtuzitatea lor la teroarea din țările pe care le lăsaseră pradă comunismului? Măcar despre realitatea dezastruoasă din URSS puteau spune că nu depinsese de ei, nu? Nu numai că nu au vrut să știe ce se află dincolo de poleiala propagandistică a bolșevicilor: poliția politică, regimul carceral, lagărele de exterminare, teribilul Arhipelag Gulag, în monstroasa-i expansiune, dar, ceva mai grav, au cauționat, prin stânga lor intelectuală, totdeauna „foarte vocală”, ideea că în țara sovietelor, adevărată închisoare a popoarelor și lagăr generalizat de muncă silnică, lucrurile ar decurge în perfectă ordine și democrație...

Pe când un scriitor de talia lui Nicolae Balotă abia după 89 a reușit să-și publice magistrarele jurnale din anii '50, *Caietul albastru*. Lui Radu Brateș i-au apărut câteva volume de poezii postume: *Scrise-n furtună*, sub redacția fostului său elev, poetul Ion Brad. Paul Caravia a publicat *Biserica întemnițată*, *Gândirea interzisă*. Victor Frunză i-a publicat lui N. Cârjă *Canalul morții* (Asta spune ceva, nu?) și *Întoarcerea din infern*, lui Vasile C. Dumitrescu *O istorie a exilului românesc*, lui Vasile Gurău *Zâmbet printre lacrimi*, iar lui Ion Dima *Amintiri din închisoare*. Radu Ciuceanu a publicat *Intrarea în tunel*, Lena Constante foarte elevatele mărturisiri din *Evadare tăcută*. Corneliu Cornea: *Viața așa cum a fost*. Nicu Dascălu: *Clopotul din prispă*; Ion Ioan Diaconu: *Condamnat pentru Transilvania*; Nicolae Dima: *Drumul spre libertate*; Grigore Dumitrescu: *Demascarea* (despre experimentul Pitești); Teodor Duțu din Buzău a publicat două volume de *Amintiri despre cei ce nu mai sunt*. Vasile Ilica: *Martiri și mărturisitori*; Ilie Lazăr: *Memorii*. Adăugați amirabila carte a lui Radu Mărculescu *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*; Teohar

Mihadaș: *Pe muntele Ebal*; Theodor Nussbaum: *Din amintirile unui bandit*; Petronela Negoșanu, cu amintirile sale din cele două detenții politice; Emil Manu: *Calvarul nostru*; Vadim Pirogan: *Cartea memoriei*; Ion Rațiu: *Biserica furată*; Anița Nandriș: *20 de ani în Siberia*; I.D. Sîrbu, cu cărțile sale explozive; Henriette Ivonne Stahl, scriitoare de înalt rafinament; Horia Stanca; Nicolae Stănișoară; Nicolae Steinhardt cu celebrul său *Jurnal al fericirii*, manuscris încăput pe mâna Securității, distrus, refăcut din memorie de monahul de la Rohia... Vladimir Streinu; Păstorel Teodoreanu, cu ale sale năstrușnicii-îndrăzneli care l-au dus la pușcărie. Dar nu este memorialistica, fără puțință de tăgadă, partea cea mai consistentă a literaturii noastre de după „evenimente”? Nu a ocupat ea în aceste două decenii prim-planul interesului cititorului român?

Am citit pe sub mână memoriile apărute în străinătate ale preotului Vasile Țepordei, basarabean dârz, care a traversat ca prizonier întreaga Siberie; pe Ion Ioanid, cu neuitatele sale memorii în 4 volume, năzuind să se apropie de valoarea *Arhipelagului Gulag*, despre *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, un adevărat best-seller la momentul apariției; memorialistica lui Al Zub. Și un aspect care nu poate scăpa observatorului atent: până în strictă actualitate, dicționarele literare ce apar la noi (ca să nu luăm în discuție Istoriile literare, care mai cu osebire ar trebui să dea seamă despre cele întâmplăte!), oricum anapoda și neprofesioniste, cu nepermise omisiuni, dacă nu chiar vinovate, — căci „ne lipsesc nemții!”, vorba lui Arghezi, — se feresc cu obstinație să facă referire la detenția atâtor scriitori; din fișele biografice absentează orice informație despre perioada respectivă, ea rămâne o enigmă, o pată albă, — dacă nu ar fi atât de neagră, din păcate.

Cu privire la „Lista lui Lazu” au existat, nu voi trece sub tăcere, și alte cârteli: Păi am înțeles că ăsta a turnat... Vai, e adevărat, trebuie să fi fost și dintr-aceștia, nu chiar puținii, după cum au decurs lucrurile în malaxorul carceral. Haralambie Grănescu fiind, spre omeneasca sa absolvire, dintre puținii care au recunoscut „pactul cu diavolul”. Cum nu o mai făcuse decât Conu Alecu Paleologu. Pe când Dan Amedeo Lăzărescu, C. Bălăceanu-Stolnici, care au trădat și nu oricum, ci pe bani buni și pe călătorii în străinătate, nu au recunoscut, nu s-au spășit, au îngroșat obrazul, la modul neaș. Ce le poți face!? Au fost supuși la chinuri sălbatice, la schingiuri, carceră, înfometare, bătăi la tălpi, unghii smulse, dinți scoși, degete strivite, coaste zdrobite, la câte alte bestialități pe care numai mintea diavolului uman le poate născoci, iar niciodată animalele de pradă. Aceste schingiuri nu se terminau decât cu leșinul, cu moartea... sau cu capitularea. Însă fiind vorba chiar despre limitele umane, nu ne vom pronunța noi, care nu am trecut prin asemenea încercări. Nu vom arunca piatra. Îi pot judeca doar cei care au rezistat tuturor presiunilor. Însă aceia nu o vor face, vă asigur. Pentru simplul motiv că iertarea este privilegiul celor puternici. Un fapt e sigur: **trădarea a urmat agresiunii, arestării, schingiurii, nu a fost inițiativa deținutului.** Unii au trădat, da, însă cu prima ocazie și-au pus capăt zilelor, nesuportând povara remușcărilor. Oamenii nu se

nasc trădători, ci devin astfel, sub vitregia vremurilor. Căci omul e sub vreme, cum pe bună dreptate se lamentase cronicarul. Mai simplu e să spun că nici în cazul plăcilor memoriale, nici în cestăalt, al scriitorilor încarcerati, nu am avut în vedere opțiunea politică a actanților, ci apartenența lor la breaslă. Ar fi însemnat să-i eludez pe cei cu opțiuni legionare de pe lista încarceratiilor, iar de dincolo, dintre plăcile memoriale, pe cei care s-au vândut regimului roșu. Drept mi s-a părut să nu-i exclud nici pe Radu Gyr, nici pe Eugen Barbu.

Ce să mai spunem despre cărțile monumentale ale lui Onisifor Ghibu, despre *Amintirile* lui C.C. Giurescu, ale lui Petre Pandrea, mandarinul valah? Referindu-ne la cărțile scrise, în condiții de aprigă cenzură, iar nu la cele pe care s-au temut să le scrie, cărți la care au visat, murind fără să le scrie. Pan M. Vizirescu, condamnat în contumacie la închisoare pe viață, în celebrul proces al ziaristilor, scăpat de sub urmărire, ascuns timp de 23 de ani în podul unei case din Slatina, a scris în tot acest timp al morții sale sociale: poezii, romane, piese de teatru, eseuri. Un nepot i le-a îngropat sub grajd: le-a regăsit macerate, putrezite, de nefolosit... Dragoș Vrânceanu, poetul și italianistul, revenit din Elveția după război, decizie sentimentală, neinspirată, a trăit ascuns pe la stânele ciobanilor ungureni din munții Vâlcei, până la un moment dat, când prietenul său din tinerețea florentină Eugenio Montale, venit la București, a întrebat, din primul moment: Dar unde se află bunul meu prieten, marele poet D.V.? Și, ca la un semn, prestigiatorii cu ochi albaștri l-au scos ca din cutie pe D.V. ... Dar ce să mai spunem de genialul poet Lucian Blaga, ostracizat, decăzut din toate drepturile, deși nu l-au închis, însă căruia timp de 16 ani nu i s-a publicat un singur vers?! Dar despre Arghezi, Rebreanu, și Barbu, și Minulescu, și..., interziși până spre sfârșitul anilor șaiszeci...

Adolescenta **Micaela Ghițescu**, deținută între 1952-1955 la Jilava, Mislea; adolescentul **Anatolie Paniș**, care a îndrăznit să vorbească despre Basarabia, studentul **Ion Ioan Diaconu**, atâția liceeni-adolescenți care au fost închiși pentru a fi scris/citit poezii deviaționiste...

Avem, precum bine se poate vedea, o întreagă bibliotecă a detenției, impresionantă — și fapt este, constatat și la îndemâna oricui, că după „evenimente” partea cea mai consistentă și mai dorită de publicul cititor a fost memorialistica. Un mare gol trebuia acoperit, trebuia să ne asumăm istoria ocultată și de asemenea vina noastră conținută, nemărturisită nici astăzi.

Să prețuim cum se cuvine această parte de sfințenie a istoriei noastre, aceste pătimiri cristice ale unor oameni care au plătit cu libertatea, cu suferințe indicibile, cu viața lor, nenorocul de a fi fost scriitori, conștiința vie a națiunii, în vremuri de restriște.